

Пітьока йде до школи

Жігмонд Моріц

Старші хлопці лежали навколо Замшілої брили. Один з них простягнувся на сонці, позіхнув, як собака Бодрі, і сказав:

— Ой друзі, кінчається літечко, кінчаються й вакації. Скоро вже знову до школи.

Малий Пітьока тинявся поруч. Він грався з батоном — обплітав його витким стеблом березки. Як почув хлопцеві слова, так і батога з рук упустив. Пітьока зсунув на білому лобику бровенята й видивився на старших хлопців: це ж і його батьки ладяться віддати до школи.

Хлопчаки помітили, що в Пітьоки похололо на душі, та й ну його залякувати.

Бенце, найбільший хитрун, зараз же взявся малому баки забивати. Він навіть і не поглянув у бік хлопчика, ніби з товаришем вів розмову, але таку, що мала нагнати Пітьоці чималого страху.

— Ей ти, дурню, в тебе душа з переляку, либонь, у п'яти сховалася. Більш не вештатимешся коло гусей — стоятимеш у школі навколішки на кукурудзі.

Пітьока заляк на місці. А хлопцям тільки того й треба. Переглянулися, стригнули один по одному очима. Кожен міг сказати про школу щось жахливе.

— Нехай би та школа згоріла! Ото б я радів! Торік довелося зазнати в ній лиха. Учитель загадав дві сторінки. Коли ж за хвилину я не зміг вивчити напам'ять, то відлупцював мене так, що й досі чухаюсь.

— То ще нічого,— брехав далі інший,— але хто не знає "а-бе-ве-ге-де, ледареві попаде!..", того поставлять у куток стояти на одній нозі доти, поки павук не заснує йому павутиною ніс.

— А коли до класу зайде вчитель, то відразу має бути так тихо, щоб чути, як мухи бринять. Як забалака хто — тому дають щиглика. І тоді вже може йти собі.

Пітьока прислухався до страшних розмов, наче до слів смертного вироку.

Тоді хлопці заговорили просто до нього.

— Гей, Пітьоко! Правда, що й ти уже підеш? Уже й тебе віддадуть до школи, га?

— Так,— пхикнув переляканий Пітьока.

Хлопці сміялися, верещали-реготали.

— Але ж до школи дозволять тобі ввійти тільки тоді, якщо принесеш у зубах кістку,— сказав один.

— А коли вже тебе візьмуть туди, то можеш попрощатися з білим світом,— напускав хлопчикові туману інший,— бо навіть матір'ю тобі буде не та, що була.

Раптом якийсь безпритульний собака наполохав пташине царство. Гуси загелготіли, мов на сполох, і знялися на крила.

Хлопчаки підхопилися, похапали дрючки і — до гусей. Та третій ще встиг кинути Пітьоці:

— Щоб ти знав, пуцьверінку! Лиха буде та година, коли тебе вирядять до школи.

Затямиш її, ой як затямиш! До нових віників пам'ятатимеш.

Пітьока залишився сам-самісінький.

Він подивився услід хлопчакам, що, весело посмішкуючись, погнали гусей.

Ніколи ще Пітьоці не було так лячно. Він тільки лупав очима та руками розводив. У вухах дзвеніли незрозумілі слова: "Кістку принеси в

зубах..." Згадалися ті величезні кістки, що їх інколи виорювали із землі плугом. Та ще й ті, що їх на полі обсідають мухи...

"Мухи бринять... Щиглика дають... Леле, що воно таке? Либонь, щось страшне..."

Пітьока не плакав, а тільки пильно придивлявся до всього. Навколо цвіли сокирки та Петрові батogi. На стерні пробилася буйна зелена трава; гострі пшеничні стернини після дощу поламалися і вже не кололи ніг.

Зненацька пригадалося: "Можеш попрощатися з цим світом, бо і матір'ю буде тобі не та, що була". На Пітьоку мов жаром сипнуло.

Оглянувся на Замшілу брилу. Біля неї завжди гралася дітвора. Навколо був густий дерен, укритий квітами. Там і дерева кидали більшу тінь. Туди збиралися на раду навіть птахи. Пітьока прожив там найщасливіші дні.

Сумними очима хлопчик оглядав брилу; такої не знайти більше по всій околиці. Колись давно прикотила її сюди Тиса. Старі люди кажуть, що і в прадавні часи брила була така, як і сьогодні.

Якщо Пітьока піде до школи, то невже ж ніколи більше не побачить Замшілої брили? Та й іншого не побачить? Пітьока обійшов всі милі йому місця. Пройшовся попід акаціями, що росли над яром. Навесні він збирав тут калюжницю і плів з неї ланцюги. А під Великдень тут сила-силенна фіалок, навіть трави з-поміж них не видно.

Побрів Пітьока і на ту місцину, де росте щавель. Ще й зараз тут густо червоніло стебелиння достиглого щавлю.

Хлопчина подумки вже тепер прощався з любими місцями. Хоч тим тішився, що не зараз ще з ними розлучатися.

Так жив Пітьока день відо дня, а голову йому облягали гадки, навіяні балачками старших хлопців. І він дедалі тривожніше чекав того дня, коли піде до школи.

Батько Пітьоки в далекому Галалборському лісі вигодовував жолудями поміщицьких свиней. Він зрідка навідувався додому. І от одного вечора батько сказав:

— Жужо, чи не пора вже нашому синові до школи?

— Сільський староста дав оголосити барабаном[1], що завтра починається навчання.

— Ти ж поведи хлопчину до школи, чуєш?

Прислухаючись до розмови батьків, Пітьока тремтів зі страху. А батько і мати зійшлися на тому, що конче треба, аби хлопець навчився читати-писати. Не хотіли лишати сина таким темним, як самі. Бо вони обоє ніколи не ходили до школи. Одне виросло на Надзлазькому хуторі, друге — в Бережському лісі. Вони й не відали, що таке школа. Пітьока гірко подумав: "А я добре знаю, що то воно таке!" Але сказати про свій страх не зважився.

Ой, якби батько, ця наймогутніша, найміцніша і найкраща в світі людина, заглянув до синового серденька, то ніколи б не віддавав його до школи.

Другого дня вранці, ще навіть не розвиднілося, батько встав, перекинув через плече набиту торбу і подався до лісу.

Саме під таку пору Пітьока звук прокидатися на одну тільки хвилику, поки батько поцілує його, але тепер навинулася на думку школа — і сон вмить утік. Куди вже там спати, коли отаке страхіття на тебе чигає!

І мати вже не лягала, а вилася коло сина. Та даремно озивалася до нього, розпитувала — цього разу він як води в рот набрав.

Пітьока чув, як стискається йому серце, коли тільки здумає про вчителя, про уроки, про щиглика, про кістку...

А як згадав хлопчина, що треба вже із світом прощатися, пройняв його справжнісінький циганський піт. І Пітьока таки став прощатися. Зібрав свої іграшки. Спочатку взяв пращу. Батько зробив її з шкіри та гарно виплетеної шворки, ще й оббив жовтими цвяшками. Вже ніколи Пітьоці не здаватиметься праща такою красивою.

Колись на березі Тиси Пітьока назбирав камінців — їх називали в селі "жаб'яча сіль". Зараз він вклав одного камінця в пращу і закрутив нею. Шугнув угору камінчик і злетів, як птах, у високе голубе небо.

— Прощай, пращо моя мила! І тебе я вже більше не побачу.

Пітьока мав чепурний свинарський батіг. Це його найцінніший скарб. Батіг був ніби справжній, такий, як у батька. Батожило оздоблене торочками з ремінців та блискітками; вертушка і капиця зроблені з червоної шкіри; верх заплетено в шість сталок і оздоблено кільцями з жовтої міді; на кінці батога ремінна китиця. Як ляснеш нею, на третє село чути.

Пітьока хльоскав по двору батогом. Однаково не доведеться більше хльоскати!

Хлопчик дістав і ті скарби, що сам назбирав. Дерев'яного коника-прута він сам вирізьбив сегединським ножиком з червоною колодочкою. А ось і черепашки — вони правили йому за казкових героїв.

Наче король, що ладнається на заслання, Пітьока обійшов усі свої володіння. У кущах на городі була Казкова країна. Куш бузини — то замок на курячій ніжці; куш повію — палата короля Білої країни; під листям хріну ховалася хатина баби-яги.

Пітьока побажав усім щастя й зітхнув: "На все добре!"

Мати покликала хлопця з городу:

— Пітьоко! Ходи-но, синку, одягатися!

Малюк звів жалібні очі, відкопав губи... На гілках сливи щебетали пташки.

— Чи ще колись побачу вас, пташенята мої?

Під ногами хлопчикові нагодився мурашник.

Пітьока любив дивитися на мурашок. Він мав їх за своїх друзів.

— Ніколи вже я сюди не прийду, мурашки! — зітхнув він і тут.

— Ходи, синку, бо вода вже тепла,— вдруге гукнула мати,— я вже й убрання тобі приготувала : хорошому хлопчикові личить гарно одягтися.

Пітьоку поймав смертельний розпач.

Кінець, кінець світу! Ніколи більше він не буде той, що був. І маленьким своїм серцем хлопчина, відчував, що втрачає все на світі. От і скінчилася чарівна казка...

І все-таки Пітьока не плакав.

Мати прийшла до нього на город. Вона ласкаво лебеділа до сина, дужою рукою схопила його на оберемок і понесла, як лелека своє лелечення.

Що діялось йому далі,— Пітьока сприймав наче крізь сон. Його мили, вбирали, годували сніданком, а тоді повели за руку довгою-предовгою вулицею.

Нарешті Пітьока побачив великий будинок. Ворота були відчинені навстіж. На подвір'ї багато хлопчиків і дівчаток. У просторій кімнаті — людина з пишними вусами та сивою бородою. До Пітьоки заговорили, і він став відповідати...

Потім хлопчину посадили за довгу парту. Обік нього і за ним, аж до самої стіни, сиділи діти. Вони перемовлялися і штовхали одне одного. В очах Пітьоки враз зарябіло — і зникла мати. Пітьока почав спізнавати хлопців та дівчаток, що раніше гралися біля Замшілої брили.

У класі всі сміялися, були раді та веселі. І це вельми здивувало Пітьоку.

Згодом усі діти підвелися й заспівали. Пітьока дуже зрадив, бо пісню цю він знав. Спочатку хлопчина чувся несміливо, та пан учитель підбадьорливо кивав до нього головою — і Пітьока впевнено заспівав разом з іншими.

Опісля сталося ще багато чого... А в обід прийшла по нього нарешті мати.

Надворі Пітьока боязко озирався довкола — шукав очима, що змінилося від ранку, але нічого не завважив. Однак хлопчина не заспокоївся на цьому.

Пітьока анітрохи не здивувався б навіть тоді, коли б знайшов надворі все сторч головою. Та нічого незвичного він не побачив.

Ті ж самі будинки на вулиці. А он край села замаячили їхні ворота. І на подвір'ї все так, як залишив. Голуби під стріхою, на задвірку кішниця на кукурудзу, телятко перед хлівом — усе було собі звичайне.

Пітьока радів дедалі більше. За хвилину він оббігав усю околицю. Знайшов свою працю, батіг з кільцями; а на городі так само шелестіли хрін та кущ повію, що вже скидав своє листя.

Хлопчик крадькома виглянув крізь щілину в огорожі і здалеку побачив порослу моховинням брилу.

— Мамо, мамо! — побіг він до матері.— Усе таке, як було! Не біда, що ходжу до школи. Адже нічогісінько не відмінилося... І в школі так гарно!..

Пітьока був щасливий і гордий...

Малий мій друже Пітьоко!

Ти назавжди загубив свій старий світ. Ти ніколи більше не зустрічатимешся з своїми дитячими мріями так довірливо, як досі. Ось і зараз тебе вже менше цікавить те, за чим уранці ревно жалкував. Зараз ти вже розказуєш матері про школу...

Ти непомітно перебрався з одного світу в інший...

Але ти цього не розумієш, Пітьоко!

І ви теж, мої юні читачі, лиш тоді зрозумієте, як виростете...

[1] Барабанним боем скликали на селі неписьменне населення, аби оголосити розпорядження місцевої влади.